

Эгембердиева Аида Абдижапаровна
САЛТТУУ ЖАНРЛАРДЫН ЖАҢЫЛАНЫШЫ
ЖЕ АСАН ЖАКШЫЛЫКОВДУН ЧЫГАРМАЧЫЛЫК
ИЗДЕНУУСҮНДӨГҮ ЛИРИКАЛЫК ЖАЛПЫЛООЧУ ФОРМАЛАР
Эгембердиева Аида Абдижапаровна
ОБНОВЛЕНИЕ ТРАДИЦИОННЫХ ЖАНРОВ ИЛИ ЛИРИЧЕСКИЕ ФОРМЫ
ОБОБЩЕНИЯ В ТВОРЧЕСКИХ ПОИСКАХ АСАНА ЖАКШЫЛЫКОВА
Egemberdieva Aida Abdijaparova
RENEWING TRADITIONAL GENRES OR LYRICAL FORMS OF
GENERALIZATION IN THE CREATIVE SEARCH OF ASANA ZHAKSHYLYKOVA

УДК:82(575.2)

Аннотация. Бул макалада кыргыз адабиятынын көрүнүктүү өкүлдөрүнүн бири Асан Жакшылыковдун поэзиясындагы салттуулук менен жаңычылдыкка байланышкан маселелер каралат. Ал өзү адабиятка келген жылдардагы тенденцияларды жон териси менен сезип, өзүндөгү салттуу баиталмалар менен катар мазмундук, формалык жактан жүргөн изденүүлөрдү баитан кечирди. Анын чыгармачылыгы поэзия, проза, драма, эссе, публицистика жанрларынан турат. Поэзиясында тээ Адам ата, Обо энеден баиталган адамзаттык тарыхтан тартып бүгүнкү күндүн проблемаларына чейинки көрүнүштөр акындын жан-туюму аркылуу эленип өтсө, баитка жанрларда дагы ошол нерселер байкалат. Акын мазмундук жактан гана эмес формалык изденүүлөргө дагы өзгөчө маани берет. Кош саптардан, үч саптардан, сонеттерден турган поэзиясындагы байкалган көрүнүштөр анын учкул сөздөрүндө дагы баитка өзгөчө ажар тапкан. Алардын мазмунундагы элдин, жердин тагдыры, кечээги менен бүгүнкүнүн байланышы, дүйнөлөшүү шартындагы адамдын орду ж.б.лар поэтикалык сөзгө алынат.

Түйүндү сөздөр. Адабият, поэзия, Асан Жакшылыков, изденүү, салттуулук, жаңычылдык, учкул ойлор, коом, адамзат, доор.

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы, связанные с традиционализмом и новаторством в поэзии одного из выдающихся представителей кыргызской литературы Асана Джакшылыкова. Он лично почувствовал тенденции тех лет, когда пришел в литературу, и вместе со своими традиционными начинаниями испытал новые искания по содержанию и форме. Его творчество состоит из жанров поэзии, прозы, драмы, эссе, публицистики. В его поэзии через душу поэта проходят сцены из истории человечества, начиная с Адама и Евы и кончая сегодняшними проблемами, и то же самое можно наблюдать и в других жанрах. Особое значение поэт придает не только содержанию, но и форме поисков. Наблюдаемые в его поэзии явления, состоящие из двустишия, трех строк и сонетов, нашли в его крылатых мыслях еще один особый смысл. В их содержании поэтически выражены судьба народа, земли, связь прошлого и настоящего, место человека в мире и т. д.

Ключевые слова. Литература, поэзия, Асан Джакшылыков, исследования, традиционализм, инновации, передовые идеи, общество, человечество, эпоха.

Annotation. This article discusses issues related to traditionalism and innovation in the poetry of one of the outstanding representatives of Kyrgyz literature, Asan Dzhakshylykov. He personally felt the trends of those years when he came to literature, and, along with his traditional endeavors, he experienced new searches for content and form. His work consists of the genres of poetry, prose, drama, essays, and journalism.

In his poetry, scenes from the history of mankind, starting with Adam and Eve and ending with today's problems, pass through the soul of the poet, and the same can be observed in other genres. The poet attaches particular importance not only to the content, but also to the form of the

search. The phenomena observed in his poetry, consisting of couplets, three lines and sonnets, found another special meaning in his harsh words. Their content poetically expresses the fate of the people, the land, the connection between the past and the present, the place of man in the world, etc.

Key words. Literature, poetry, Asan Dzhakshylykov, research, traditionalism, innovation, advanced ideas, society, humanity, era.

Кирешүү:

Кыргыз эл жазуучусу, көрүнүктүү акын Асан Жакшылыков өзүнүн поэзиядагы жолунда адам жана коом, мезгил жана мейкиндик концепциясы бекемделген атуулдук лирикасынан тартып, тематикалык изденүүлөрүнүн чабытын жаратылыш, махабат ырларынын шайкештигине чейин өстүрдү. Анын поэзиясында салттуу жанрлар жаңыланып, жалпылоочу формалар табылды. Өзүнөн өзү обон чакырган ырлары, романстары аркылуу музыка жанрын өстүрүүгө салым кошту. Ырларындагы ойлору ыр түрмөктөрүнө, поэмаларга, ал тургай ыр менен жазылган романга чейин өсүп жетти. Поэмаларынын идеялык-көркөмдүк өзгөчөлүгү ар түрдүүлөнүп, аларда тээ жер каймактаган мезгилден берки адамзаттын тарыхы, кыргыздын тарыхы камтылды. Кечээги Үркүн, Улуу Ата Мекендик согуш, советтик доордон тартып азыркы эгемендик мезгил, ааламдашуу, глобалдашуу, заман менен доор, адам тагдырлары чагылды. “Мээрим” романы – “Макмал төр” поэмасы – “Атадан калган туяк” этноповести аркылуу элдик, этностук каада-салт системасы түзүлдү. Образдар системасы өстү. «Адам ата баяны», «Топон суу жана тайгак жол жөнүндө баллада», «Өмүр поэмасы», «Тиктегиле, кең асманда ай барат», «Аскадагы нур» аттуу медитативдик поэмалары менен «Кургактагы балык жана Жунус пайгамбар жөнүндө баллада», «Кара кулпу, алтын ачкыч жөнүндө балладаларында» Жан жана Жараткан биримдиги чечмеленди.

Лирика, поэмаларынын, ыр менен жазылган романынын өзөгүнө батпас ойлорун акын такыр башка жанрларда ачып көрдү. Буга анын көркөм проза жана интеллектуалдык проза ирээтиндеги чыгармалары – аңгеме, эссе, публицистика, сын, адабий макалалары, изилдөөлөрү, теориялык табылгалары, драмалары күбө. Ал, акын катары, жазуучу катары, адабиятчы, публицист, сынчы катары өзүн толук ачкан калемгер, кыргыз тарыхын, маданиятын, салт-санаа, үрп-адатын, ишенимдерди, “Манас” үчилтигин, анын варианттарын, кенже эпосторду, элдик оозеки чыгармачылыктын бүтүндөй үлгүлөрүн изилдеп, анализдеп келип, кыргыз дүйнө таанымында Айкөлдүк концепциясын жаратты.

Адабияттагы бул узак сапарда ракетадай эле шукшурулуп асманга тик көтөрүлүп кетүү жок. Ортодо балдардын көркөм дүйнөсүнө үнүлдү, Батыш менен Чыгышты казды, окуду, үйрөндү, изденди, айрым учурларда таасиринде калды, которду, өз кезегинде башкаларга үйрөттү, шакирт күттү, устат болду. Болгонду болгондой кабыл алды. Ошол эле учурда ага ыраазы болбой жаңы нерселерди жаратты, эң эле далилдүүсү – кыргыз ыр түзүлүшүн жаңылоо багытына салым кошту. Мунусу кыргыз адабиятында мазмундук да, формалык да жаңылыктарды жаратты дегендик. Мунун бардыгы анын чыгармачылыгындагы универсалдуулук менен көп жанрлуулукка себеп болду.

Анын эң алгачкы жыйнактарындагы ырлар убагында окурман журтчулугунда, адабий чөйрөдө келечектүү акындын ырлары катары баасын алса, бүгүн ал горизонт болуп көрбөгөндөй кеңейгенин жогорку мисалдар далилдейт. Азыр эми А.Жакшылыков – ар башка жанрдагы үлгүлөрдүн жаратманы. Анын көркөм дүйнөсү ар башка адистиктин өкүлдөрүн өзүнө тартат. Адабиятка берген түшүмү улам бир кырынан ачылып, жаңы сөздөр айтылат.

Артка кылчайсак, акындын «Белес» (1981) жыйнагын символикалуу түрдө акындын ыр жолундагы негизги белеске чыккандыгы катары түшүнүүгө болот. Китептеги «Дарак» ыр түрмөгүнүн баш сөзү мындайча: «Кыргыз тоосун жапсарлаган айылдарда аябай нарктуу, нускалуу алпейим карыялардын катары улам-улам суюлуп бара жаткансыйт. Карылыктын наркы кетип, калктын салты кетип, бирок карылыктын өзү калганы – бул калайыктын азыркы арманы не деген жышаан? Ушу көрүнүш көптөн бери көңүлдү өйүтүп жүрүп «Дарак» ыр түрмөгүн жаздырды. Анда, ушул ыраматылык атама арналган ыр топтомдун айрым ырларына Сиздин назарыңыз бурулсун, сүйүктүү окурманым!» (3.116-б.).

Аталган бөлүмдөгү «Байланыш», «Алар жашайт», «Ата жай», «Жаңы кар», «Дарак», «Бүдөмүк ой», «Карыянын сөзү» ырларын аралап өткөн ой – муундар байланышы, кыргыз турмушундагы карыялардын орду, карылардын элеси, «атак, байлык, мансап менен иши жок», «кирип-чыгып ич арадан иш бүтүргөн мээнеткечтиги», калаадан балдары, небере-чөбөрөлөрү келе калганда жетине албай, үйү опур-топур болгон айыл турмушу, ата үйүнүн кеңдиги, жылуулугу, кайрат-деми, акындын жашы өйдөлөп, өмүр соңуна жакындап калган курактагы атасына зээни кейүүсү, бирок турмуш чындыгына ынануусу – эң негизгиси, «Ата Мекен» деген сөздүн тек-жайын түшүнүүсү» (120-б.). Акын токсонго чыккан атасынан «ЭС топтоп, АКЫЛ жыйып» калууну максат кылат. Өз атасы тууралуу көңүл-көйүндөгү жүрөк термеген ойлорун жалпылаштырат.

«Сөзгө кулак түр уулум, жети атаңды бил уулум, жети кылым тереңдеп, жетил, өмүр сүр уулум.//Жети атасын билбеген жеңил – камгак сыяктуу; элди эсине илбеген элес албайт уятты.//Ташкындаган дайра да турат кээде тартылып: аска ичине, артына аккан нугун калтырып.//Кара жерден капилет канча муундар өтпөдү. Кайра жаңы сезилет кайткан жаздын көктөмү.//Уулум, сен да ушундай улуу көчтү улаган, уйгу-туйгу дүйнөгө убарлашкан бир адам.//Өмүрүңдү өткөнгө өзөгүн таап жалгаштыр. Жети атаңды бил деген сөз бекерге калбаптыр» (3.121-б.).

Бул – карыянын уулуна айткан сөзү, же тереңден айтсак, Кыргыздын урпагына айткан сөзү, дагы бир жагынан жүрөгүнөн сыгып туруп, акындын элине айткан сөзү. Бул өңүттө акын буга чейин эле кайрылуу кылган.

Тоолугум, чалкыган учсуз деңиз,
алп дайралар
башталат мөлтүр таза булактардан.
Үйүңдүн кашатында,
оруган булагыңды таза сакта (46-б.).

Өзүнүн жеке кубаныч-күйүтүн, санаа-сагынычын айтып бүтпөй, өзүн каза берген акындардан айырмаланып, А.Жакшылыков өзүнүн жалгыз эместигине көзү жетик, анын жазгандарын окуй турган окурмандын бар экендигин аңдап турган акын. Аны элге тиешелелүү нерселер – тарых, өткөн-кеткен окуялар, элдин бүгүнкү абалы, көйгөйү, эртеңи көбүрөөк түйшөлтөт. Элдин салт-нускасынын келечеги тынчсыздандырат. Өткөндүн жакшы жагын алып калып, аны келечек муунга өткөрүп берүүнү акындык, атуулдук парзы деп санайт. Акындын «Жолдо» деген көлөмдүү ырын толук окуп көрөлү: “Бир топ жолду басып койдук тез эле «Жигуличен»... Жайдын толук кези эле. Бара жатып коктусуна Долондун тыным алдык... калың экен бетеге!//Кара кыяк сыдырымга таралып. Мөңгү, булут тоо башынан агарып, тунук сууну турган кезде биз тыңшап көкүрөктө кошо дабыш жаралып://көз көргөнү чынбы, же бул төгүнбү? Кокту жактан атчан адам көрүндү. Кызыл чанач жерди чийип, чайпалып, кымыз чиркин буруп турду көңүлдү.//Салам айттык, сугубузду агытып атайы эле карыяга жарышып. Ал жайдары ат тизгинин бурганда көз отубуз чаначына «жабышып»//Ай, шаарлыктар, каада билбес калкпыз да. Боортоктоп кана жутуп жаттык да, «ыракмат!» деп акча сунса болобу, бирөөбүздүн колу жетип капчыкка.//«Кымыз, уулум, суусагандын тамагы, соодалашпай сунганыңды ал, ары, суусунду да, саламды да сатышсак садага анда, абийирибиз калабы?...//Улуу тоонун кусуру анда урбайбы, ак мөңгүсү уюп эле турбайбы, уулдарым, билимиңер өскөн кез, эң оболу элдин наркын сыйлайлы!»//Кетти кары, биз экинчи көрбөдүк. Ойго батып далай жолду өрдөдүк. Биз сатынган заманага жүгүнүп Ата салтка бирок моюн бербедик (3.168-169-бб.).

Мына, кыргыздын ыры. Кыргыздын табияты – бетегеси, тоосу, сыдырым жели, мөңгүсү, булуту, тунук суусу, коктусу, атчан адам, кызыл чанач, жыты бурулдаган кымыз, карыя. Анан анын каршысында – «каада билбес шаарлыктар». Баягы көнгөн адат, шаар жериндеги шылдыраган бир ууртам сууна акча сунуп сатуулашкан тартип. Ошол жерден анан карыя шаардык болуп кеткен уулдарын катуу уяткарып жатат. Доор өзгөрөт, мезгил өзгөрөт, биринен сала экинчиси заңкайган имараттар курулуп, көз жоосун алган көчөлөр катар түшүп шаар да, шаардыктар да өзгөрөт. А бирок бир өзгөрбөгөн, кыргыздын наркын да, кутун да сактап, кармап, бийлеп турган айыл адамынын, айрыкча карыялардын, салымы зор. Кыргыздын кыргыздыгын сактап, арааны жүрүп турган ааламдашуу шартында «былк»

этпей өз тиричилигин жүргүзүп жаткан айыл – кыргыздын башталмасы, уюткусу, көрөңгөсү ошол жерде. Акын ырында ошол нерсе айтылат. Карыя тарабынан шаардык болуп кеткен уулдарына, акын тарабынан окурмандарына айтылган нуска, эгерде акын айыл турмушу менен айыл адамынын кулк-мүнөзүн, кыргыз дүйнөсү менен нарк-нускасын жеткилең билбесе, мынчалык терең жана жетимдүү, көркөм жана окумдуу ыр чыкпайт эле. Кеп акындын өзү айтып жаткан нерселер, көрүнүштөр, окуялар, сезимдер тууралуу мыкты билгендигинде. Мындагы ойлордун башаты анын кийин дүйнөтааным багытындагы “Кыргызчылык”, “Кыргыз жолу” аттуу салмактуу китептеринде тереңдетилет.

Акындын ырларынын философиясы кенен. Алардын табышмактуулугу, сырдуулугу ушунда – чакан ырбы, көлөмдүү поэмабы, кайсынысында болсун анда көрүнөө да, көмүскө да терең ой жатат. Байкабай окуй бересиң, бирок ал философия өзүн кайсы бир саптан таанытат, сени кайра арткы берене, саптарга кайрылууга мажбурлайт. Түбөлүктүү акылмандыкка сугарылгандай, акындагы ой тереңдиги анын алгачкы китептеринен эле байкалат. Аларда жаштыкка мүнөздүү жеңил учма сезимдер жок. Ырас, романтикалуу курактын учкундары сезилип турган менен, алгачкы «Тандын ырахатындагы» «Үрөн», «Жашоо кумары» деле, «Жолго чыгуу», «Көрүстөндөгү толгонуу» жана башкасы деле жаш акындын чоң адабиятка тагдырын чындап байлагандыгын байкатат. Ырлар жыйнактан жыйнакка өсүп олтурат, ырлар бирин-бири толуктап, жетилтип отургандай сезилет. Акын чоң ойлорго бушайман болуп, миң толгонуп кыйналып барып, бардыгы бышып-жетилген соң ыр болуп бир төрөлгөндөй. Ошондуктанбы, ырлары ыр түрмөк түрүндө кетет да, ар бир ыр түрмөктөгү ырлар бир дем менен жазылгандай тыгыз жалгашып турат.

А.Жакшылыков – сезимдин эмес, көбүнесе ойдун, акылдын акыны. Бул жөнүндө орус адабиятынын өкүлү Валентин Устинов да айтат: “Его философская проблематика меня трогает. Этот киргизский колорит и философское осмысление мира. Он очень национален и в то же время по-настоящему поэт земного шара. Мне Асан интересен как личность. Я тоже сторонник того, что через трагедию катарсиса добиться легче. И если поэт добивается катарсиса через это, он вдвойне поэт, и он мне вдвойне интересен” (7.С.275). Чындап эле анын алгачкы жыйнактарындагы ырларынан тартып эле жеке турмуш-тагдыр, сезим, кубаныч-кайгысынан көрө жалпы адамзатка тиешелүү маселелер, адам менен коомдун кубаныч менен кайгысы, ийгилиги, жетишкендиги толгонтот. (Бир маегинде К.Ажимудинов деген автор «Сиздин ысмыңызды уккандар элүүдөгү жаш жигит эмес, улгайган адам катары билишет экен. Анын сыры чыгармачылыкка байланыштуу болсо керек...» – деп (2.373-б.) суроо узаткан экен). Адам турмушу, тагдыры, бакубатчылык-бейкуттугу жөнүндө тынчсызданган акын адам баласынын наристе болуп төрөлгөндөн тартып бейитке чейинки жолун кандай элестүү ырга салса, дегеле адамзат тарыхынын жолуна дагы өз поэзиясында дал ошондой орун берген.

Акын Адам Ата, Обо Эне, Нух пайгамбар жөнүндө кеп баштап келип, андан соң өз элинин байыркы көчмөн турмушуна, кыргызга тиешелүү салт-санаа, ишеним, жөрөлгөлөрүнө, басып өткөн жолуна, тарыхына, үрп-адаттары менен оюн-зоокторуна, оокат-тиричилигине, турак-жайына (боз үйгө), комузга үңүлүп, өзү күбө болгон дагы, көзү көрбөгөн дагы окуяларды терең камтып, ырдан поэмага, андан ары ыр менен жазылган романга чейинки чыгармаларды жараткан. Ал атуул катары өз коомунун турмушунан четте калбаган, ага кайдыгер болбогон сыяктуу, адам катары дагы адамзаттын баскан жолунан өзүн обочо кармай албайт. Дал ушул ички зарылдык анын чыгармаларын, анын ичинде ырларын байытып, аларды мейкиндиктик дагы, мезгилдик дагы жактан эбегейсиз масштабды камтыган бай, орошон, терең поэзия катары көрсөтүп турат. Акында сөздүн күчү зор.

“Сөз күчү” демекчи, бир жагында кырк күн айтса түгөнгүс калдайган «Манасы» тирелип, башка өңүтүндө дагы-дагылар дегендей, сөзү менен алдууга теңелген, кеби менен байдай бапырап, топуктуу жашаган тоолук калктын рухун кылымдап сактаган ушул акын дүйнө. Акындыктын баркы ошону менен. Турмушун ырга айланткан эл, «куюлуштуруп ыр менен сүйлөгөн калк» экен деп айтылуу немец окумуштуусу Радловду таңгалдырган эл, сөздү жерден эмес, көктөн алып, тайызын эмес тереңин тандап, «баш кесмек бар, тил кесмек жок» деп башкасына кечирим бербесе да, акынын актаган эл өзү маани берген үчүн, поэзия

биз үчүн ыйык. Эне тилдин туу чокусу болгон поэзияны, күргүштөп кирсе кирип, бирок тартылбаган ырыбызды атамурас катары ыйык тутуп, культка айланып жашаш милдетибиз, парзыбыз эле, ошого карабастан бүгүнкү глобализмдин таасири менен ага үстүрт мамиле кылып атканыбыз өзүнчө сөз.

Ал эми Асан Жакшылыковдун «Тандалган чыгармаларынын» 5-томуна жана атайын кыргыз жана орус тилдеринде жарык көргөн «Учкул ойлор - Крылатые мысли» (2003) китебине кирген көңүл-көйгө келген бир ыргак накыл кептерден жашоо, турмуш, жан, жараткан, чындык, адилеттик, акыл-ой, убакыт, мезгил, сөз, балалык, жаштык, карылык, өмүр, ден соолук, заман, тарых, эл-жер, эмгек, уйку өңдөнгөн, деги койчу бу жарыкчылыкта адам башына келе турган кыялый да, реалдуу да ой жоромолдордо камтылган түбөлүктүү маселелерге карата акындын көз карашын эшитесиң. Ал нуска бара-бара элдик кепке айланары, кыргыз турмушундагы кайсыл гана макал болсун тээ алгачта кайсы бир акылман тарабынан айтылып, турмушта эл тарабынан бекемделгендиги ажеп эмес. Алар бүтүндөй доордун, мезгилдин акыл-ой туундулары катары кыргыз элинин руху менен акыл-эсин сактаган тейде урпактарга берилет. А.Жакшылыковдун учкул саптары аларга үндөш. Ырас, макал менен учкул сөз бир арыктан аккансыган менен бир суунун эки айрыгындай, жок тескерисинче, эки суу келип бир арыкка кошулгандай, бири акыл-эстин, экинчиси поэзиянын туундусу катары байкаган адамга эки башка өзөндөн тамыр алат.

Накыл кеп десек, 3 саптан, 5 саптан турган, 3 сабы тамыры сыяктуу болсо, 2 сабы өзөгү сыяктуу болгон, 3 сабы мурунку акындардан алынса, 2 сабын жаңы акын жазууга милдеттүү болгон япондордун хакку деген поэзиясы жакшы белгилүү. Акындын «Ысык-Көл сонатасындагы» аты аталган атактуу Басё, «Тыптынч көл мемиреп турат» деген даяр сапка «Чулп» этти бака» деген өзүнүн жалкы сабын киргизгендиги менен классик атыккан Басё жана анын калемдештери күнүмдүк менен түбөлүктүүлүктүн симметриясын ачышкан. Мында көлдүн тынчтыгы традиция болсо, Басёнун бакасы – новаторлук. Көрсө гүлдөп турган өмүрүн узарта турган элдер кадам артынан кадам таштап, 2 сапка же 40 пайыз гана новаторлукка жол берет окшобойбу. 100 пайыз жаңыланабыз деп Советтер Союзундай кыйрабай, япон менен кытайлар өз гүлдөгөн ооматтуу доорун узартып алышат экен. А.Жакшылыков ошол маселени жакшы түшүнгөн. Анын дүйнөлүк эстетиканы өздөштүрүү жолун поэзиядан бери дагы чалгындасак, ушул учкул саптарга келебиз. Акындын аларды кыйналбай-этпей иштеп жаткандыгы – дзен-буддизмдин Басёдон берки традициясын жана сопучулукту өздөштүрүп келип, ал тажрыйбаларды өзүнүн улуттук өзгөчөлүктөрүнө жууруп салгандыгынан. Ушинтип кыргыз кыртышында эки сапка сыйымдуу ойду батыруу өзгөчөлүгү, аны байкатпастан макал-лакаптын жаралуу табиятына жалгаштырып жибергени учкул сөздөрүнөн көрүнөт. Кванттык поэзия эсептелген бул жанрдагы кыргыз акылгөйлүгүн кытай, япон эстетикасы менен жуурулуштурган уникалдуулугу оголе узак сөз.

Өзгөчө бүгүнкү удургуп турган мезгилде шарт-жагдай кыска, бирок нуска ойлоону талап кылып, окурман менен угарманга да узун жомок сөз эмес, тепкедей, бирок терең ойлор зарыл болуп атканын айтуунун кажети канча. Ошондой ички муктаждыктан улам жаралган учкул кептеринде эки саптары аркылуу эле акын мезгилдин феноменин ачууга жардам берет: «Суу ылдыйды, Пара өйдөнү карай агат», же болбосо «Эне тилдин ыйлаганы, келечектин кыйнаганы», же дагы «Миң Арзымат болгончо, Бир Токтогул жаралсын». Бул өңдөнгөн замандын талуу жерлерин таамай чагылдырган ой корутундуларын чечмелеп отуруунун зарылдыгы жок. Маңызын азиз окурман өзү түшүнөт.

«Кесиби жок адам кешиги жок калат» – деп бүгүнкү кыргыздын аянычтуу абалын баян кылса, «Талантты батыра албаган эл, Мүдөөсүн ашыра албаган эл», «Акыны кор болгон элдин, Акылы кор болот» – деп өнөр адамдарынын кароосуз тагдырына жаны ачийт.

Ырларында Теңир, Жараткан, жан түшүнүгү негизги орун ээлеп, өзүндө «макромир менен микромирдин, тагорчосунан айтканда, ич дүйнө менен сырт дүйнөнүн табигый барабарлыгын кармоого» жетишкен акын «Жан – Жараткандын элчиси», «Жан өлбөс, жашоо сөзгө көнбөс», «Жан кейисе – ый чыгат, Жан эргисе – ыр чыгат, Жан ачылса – сыр чыгат», «Жан жалгыздыкка кошуна жашайт» – деп, поэзиядагы өзүнүн жаңы көз карашын мында да туюнтат. Ырларындагы «жарык маанай» концепциясын, жан дүйнөнү баладай

асыроо түшүнүгүн «Түбөлүктүүлүктү күнүмдүккө кор кылба, Зулумдукту көпчүлүккө чон кылба» – деген өңдүү сөздөрү байкатат.

Акындын акын катары изденүүчүлүгү анын чыгармачылыгынын ар кыл өңүтүндө болгондой, ал нерсе учкул сөздөрүндө да көрүнөт. Формалык жактан алганда, айталы, «Учкул ойлор» китебинде «Керек», «Душман», «Өкүнүчтүү» деген өңдүү, аягында кош чекит коюлган темачаларында кимге же эмнеге эмне керек, болбосо эмне өкүнүчтүү деп, ал сөздөрдүн жандырмагын чечмелейт. Акындын философиялык дүйнө таанымын мында да эшитесиң. Дегеле аталган китепти барактаган окурман кыргыздын «Душман сүйдүрүп айтат, Дос күйдүрүп айтат» дегениндей, акындын ачуу чындыкты жеткилең сөз менен жерине жеткире берген чеберчилиги менен улуттун менталитетине, намыс-ар, барк-баасына, келечегине тынчсызданган санаакөй, бирок ырындагыдай шаттуу маанайына күбө болот. Бир кезде А.Жакшылыковдун «Рамис жөнүндө сөзү» жөнүндө: «Курулай сөз менен ички кан-жанды жиреп чыккан сөздүн, көнүмүш сөз менен өзгөчө сөздүн ажырымы акындын төгүлүп-чачылып жазган агедил макаласынын бир сүйлөмү толкуган-ташыган бойдон көбүрүп-жабыра о бүтүндөй китептин бир бетине жайылып акканынан көрүнөт. Бул жөн гана экиленген сүйлөм курулмасы эмес, а Асан акындын ээ-жаа бербеген, кыйырсыз-чексиз ички төгүлүүсү эле. Кыргыз тилинин кубаттуу күчү эле!» – деп жазганыбыз бар (13.12-13-бб.).

Жогортодо биз санаган темалардын тизмегин «Учкул ойлор» китебинде «Суроолор» жыйынтыктайт. Дегеле турмуштун өзү жапырт суроолордон түзүлүп, өмүр ар бир ирет адамга өз суроолорун камдап, жандырмагын талап кылып тургандай. Ал эми алдына коюлган бул тапшырманы адам кандай чечмелейт, ошого жараша прогресс же регресс болчудай, айтор, ар кыл ой жоромолду жараткан бул да бир кызыктуу бөлүм экен. Анын үстүнө аягы суроолор менен бүтүп атканы, демек, китеп муну менен жабылбасын туюнтат. Демек, дале болсо адам ошол суроолордун «жообун таап жатам» менен өмүрүн өткөрөт. Алардын орус тилине которулгандыгы китептин уникалдуулугу менен анын дагы бир өмүрүн аныктайт. «Поэзия то, что теряется в переводе» деп айтылганы менен, А.Жакшылыковдун кванттык бул поэзиясы сүйүп, билгичтик менен орус тилине Лариса Сапего тарабынан которулган.

Котормочу өзү: «Бежит неудержимое время, и вокруг все меняется под его влиянием. Всемогущее время преображает природу и людей.

Неизменными и вечными остаются человеческая память и способность мыслить. Благодаря мысли, памяти нам наших предшественников переходят жемчужины устного народного творчества: песни, легенды, поговорки, пословицы.

Пословицы – это мудрость отцов, отобранная в веках.

В прочем, пословицы оттачиваются временем.

Читая «Крылатые мысли» Асана Жакшылыкова, поражаешься широте его мировоззрения, чистоте его душевных порывов, его безразличию к своему народу, его традициям, его прошлому и будущности» (2.С.337) – деп жазат.

Автордун сөзүндөгү «элге тиешелүү Кудай берген баалуулуктарды сактап калуунун» өзү салттуу жанрдын жаңыланышы катары дал ушул учкул ойлордон байкалат. Мындан тышкары акындын лирикаларынан дагы ошол салттуулукту сактап калуу жагдайындагы атайын эмес, табигый түрдө ишке ашкан туундуларды көрүүгө болот. Акындын учкул ойлору – доорду чагылдыруудагы накыл сөздөрдүн так, даана берилген энциклопедиясы. Кайра куруу, эгемендик алган учур – 30 жылдык коомдук нерселерди жазып отурган. Ал кайрылбаган тема жоктой. Эл турмушунун ой-кырын кенен чабыттап жазган 100 беттен ашык 2 томдогу “Учкул сөздөрү” кыргыз сөзүнүн ой берметтери десек анык баага татыйт. Бул сапат анын поэмаларына дагы мүнөздүү.

Колдонулган адабияттар:

1. Ажимудинов К. Чыгармачылыктын сыры. Маек. Китепте: Асан чакырык. – Б.: Бийиктик, 2005.
2. Асан чакырык. – Б.: Бийиктик, 2005.
3. Жакшылыков А. Тандалмалар жыйнагы. – Б.:Кыргызстан. 1999. 1-том.
4. Жакшылыков А. Тандалмалар жыйнагы. – Б.:Кыргызстан. 1999. 2-том.
5. Жакшылыков А. Тандалмалар жыйнагы. – Б.:Кыргызстан. 1999. 3-том.
6. Жакшылыков А. Тандалмалар жыйнагы. – Б.:Кыргызстан. 1999. 4-том.
7. Жакшылыков А. Тандалмалар жыйнагы. - Б.: Кыргызстан. 1999. 5-том.
8. Жакшылыков А. Учкул ойлор. – Б.: Улуу тоолор. 2016. – 509 б.
9. Сапего Л. Азыркы кыйын кезенде адам болуу өтө татаал. «Адабий гезит», №6 (133) февраль, 2004-ж. (каторгон Нурлан Кыдыков).
10. Сапего Л. Послесловие. В книге: Жакшылыков А. Учкул ойлор – Крылатые мысли. – Б.: Бийиктик, 2003, стр. 288-289.
11. Устинов В. О Асан Жакшылыкове. В книге: Жакшылыков А. Тандалмалар жыйнагы. - Б.: Кыргызстан. 1999. 5-том.
12. Эгембердиева А. Асманга жол. Китепте: Жылдар үнү. – Б., 2005. 12-13-бб.
13. Эгембердиева А. Акындык чеберчилик бир поэманын мисалында же соңку сөз ордуна. Китепте: Асан Жакшылык-Нур. Ыр чабыт. – Б.: Бийиктик. 2008. 471-486-бб.
14. Эгембердиева А. А.Жакшылыковдун бүгүнкү бийиктигинин он эки кыры. Кыргыз эл жазуучусунун 70 жылдыгын утурлай... Кутбилим. 2019, 14-июнь.
15. Эгембердиева А. “АДАМЗАТ, КАЧЫП КАЙДА БЕКИНЕБИЗ? же акын Асан Жакшылыковдун балладасындагы идеялык өзгөчөлүк. Духовная культура тюркских народов: прошлое и настоящее (г.Уфа, 8 апреля 2022 г.). 201-206-бб.